

Софија Живковић

РОМАН И ДРУГЕ ТУРСКЕ ХРОНИКЕ

Владислав Бајац: *Хамам Балканија*,
Архипелаг, 2008.

Геопоетика је, не тако давно, покренула едицију прозе *Балкан-експрес*, са циљем да се промовише и открива балкански књижевни мултиколорит. Заиста, једна таква едиција расветљава један другој Балкан, супротан стереотипном политичком мраку и предрасудама. Естетика је непоткупљива рекламом, могуће је само накратко заварати трагове и префарбати фасаде, као што је то чест случај. Књижевна сцена често је књижевна „пунк-естрада”, где се разним комерцијалним средствима покушава досећи вредност. То је управо Бајац изразио једном реченицом у свом најновијем роману *Хамам Балканија*: „Место првог може заиста бити најбоље место, али то нипошто не значи да је и место најбољег.” Награда „Балканика”, заслужено добијена, као и награда за најбољег издавача у 2008. години, потврђују и формално духовни напор који овај писац, и издавач, улаже и све зарад књижевности и интелектуалне елите. Едиција *Балкан-експрес* или неке друге историјске едиције издавачке куће Геопоетика, на челу са ремек-делом лингвистичке науке, *Царствима речи* Николаса Остлера, све су то изузетне инстанце које нашем читаоцу нуде естетску перцепцију.

Бајчев роман се својом тематиком и циљем уклапа у балканску едицију, иако је објављен у издавачкој кући Архипелаг. Напросто, радња се одвија Балканом, и на Балкану – реконструкцијом историје и повезивањем са садашњим светом, у сржи балканске гунгуле освајања, туркофоних мириса и патинастих остатака. *Хамам Балканија* доноси и мешавину писама: наслов и име аутора исписани су на латиници и ћирилици, редослед је неважан, али је симболика те двојности јасна. Писмо је превише чест предмет данашњих полемика, а поистовећивање народа и писма готово слоган. Примитивистичке тежње ка расцепљивању свега могућег, почев од историје, језика, писма, и ка племенској опчињености собом, умаласане су овом мешавином. Поглавља романа називају се по словима азбуке и абецеде, а писана су наизменице – једно латинички а друго ћирилички. Мотив романа занимљив је јер обједињава аутобиографске елементе са причом која није ни близу аутобиографији, нити сећањима икаквим; то је прича која се збивала ван наших поимања, сага о Мехмед-паши Соколовићу и другим потурченим Словенима, о личној, али њиховој личној, историји. Спочетка спомиње Андрића, надовезује се на његове педантне опсесије баш том историјом, на ћуприју на Дрини, где се мора читати између редова, јер сама по себи ништа не представља, а књига којом је југословенска књижевност награђена Нобеловом наградом 1961. годину, један је апсолутни роман о мосту, и сасвим заокружена истина о естетици. Бајац се, не случајно, враћа баш на тај мост, на тај роман и тог писца, јер је импресија коју даје Андрић колико литерарна, толико и фактографска. Бајчев роман, пак, можемо пре посматрати као скуп изврсне грађе, година, запажања, догађаја, него као кохерентну прозну целину. Свакако да је ова књига значењски кохерентна, али и сам њен поднаслов релативизује њену романескну природу. Поднаслов је *Роман и групе приче*, чиме и писац указује на то 'друго' у самом роману, управо на приче. Наиме, поглавља су конципирана тако да се смењују приче из Отоманске империје са причама из садашњости. Та садашњост јесте аутобиографски поткована, и почиње најпре снажним разлогом за писање ове књиге: „Пронашао сам несумњиве доказе да је Мехмед-паша у Београду негде око 1575. године подигао још нашироко чувени караван-сарај и безистан под темељима куће у којој ја и данас живим!” То се све збило у улици Цара Душана, на данашњем Дорћолу. Писац није могао избећи да не спомене и сам тај назив, Дорт-јол, и са пуним разлогом јер је, како смо читали и у књизи Светлане Велмар-Јанковић, Дорћол правцата историјско-културна ризница. Посебно треба истаћи разговоре са турским нобеловцем Орханом Памуком, који се и сам бавио турском историјом због својих романа, а делом дотакао и тему Мехмед-паше Соколовића. *Хамам Балканија* могао је лако

прерасти у *Разговоре са Орханом Памуком*, због интензитета свих тих исписаних реченица, Памукове ангажованости и обиља података које читамо. Омаж Мехмеду-паши оправдан је, и о њему је писано и раније, али начин на који је то учињено јединствен је у Бајчевој књизи. Хроника збивања, лирских и епских, на коју су Памукова знања дошла као записи на маргинама, а Бајчева као апендикс, пружа читаоцу увид у прошлост која нам је и блиска и непозната. Данашњи Дорћол сам по себи представља једну ведуту времена које ретко ко познаје на начин који Бајац жели приказати. Код Светлане Велмар-Јанковић читамо о Душановој улици, са сличним циљем као Бајчевим, али са другојачијом обрадом мотива. Списатељка жели указати и начети неке детаље који висе у ваздуху и о којима житељи Београда, а ни Дорћола, најчешће не знају. То су детаљи везани за историјско, за магију простора и значење које прошлост треба да има за садашње сагледавање. У Душановој улици почиње и *Хамам Балканија*, под темељима пишчеве куће. Читајући штиво настало инспирисано том историјском случајности (а и писац се пита је ли то случајно!), ми стичемо јачи утисак о значају историје Дорћола и та историја бива проширена на биографију чувеног задужбинара. Фактографија коју нуди писац филолошки је вреднија од саме литераризације. Сам литерарни део изнет је у прози прожетој дугим дијалозима, што свакако ефектно делује на читаочеву свест.

Сага о турско-српском везиру мотивисана је и чињеницом да је он, неуобичајно за данак у крви, одведен као пунолетан а не као дете. На меће се питање о његовој истинској унутарњој судбини и управо је то питање књижевно подстицајно.